

PARLAMENTĀRĀ KONTROLE BANKU SEKTORĀ

PARLIAMENTARY CONTROL IN BANK SECTOR

Aleksandrs Kuzņecovs, *Mag. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants

Summary

Parliamentary control is the topic which has not received an extensive overview in legal literature, and parliament's scrutiny is mostly understood as a natural prerogative of the parliament without further clarification of its nature, although parliamentary control has wide and complex system of tools and a legal mechanism, which ensures efficiency of the controlling state entities and officials. Moreover, parliamentary control can be implemented not just as a pure political control, but as a legality control. Scrutiny over the central banks is one of the examples how parliament's scrutiny can be restricted by external factors, such as legal constraints of European Union law, as well as legality control of the parliament's scrutiny. The main reason for exploring such a specific topic is to demonstrate the versatility of parliamentary control and the circumstances in which parliament has a wide discretion in application of its scrutiny, and the occasions where such discretion is restrained by the legal formalities and procedures.

Atslēgvārdi: parlaments, parlamentārā kontrole, tiesiskuma kontrole, politiskā kontrole, Latvijas Banka

Keywords: parliament, parliamentary control, legality control, political control, Bank of Latvia

Ievads

Bieži vien parlamentārā kontrole tiek uztverta kā politiskās kontroles paveids,¹ kuras ietvarā parlaments bauda plašu rīcības brīvību un nav pakļauts tiesiskuma kontrolei no citas valsts varas orgānu puses. Parlamenta realizējamā politiskā kontrole var izpausties kā neuzticības balsojums Ministru kabinetam vai kā Valsts prezidenta atļaišana. Abos gadījumos Saeimas deputāti var pieņemt lēmumu, vadoties pēc iekšējās politiskās pārliecības, un Saeimas lēmumam nav jābūt juridiski pamatotam. Tomēr parlamentārā kontrole var izpausties arī kā tiesiskuma kontrole, kura ir vērsta uz parlamentārās kontroles subjekta rīcības tiesiskuma izvērtēšanu.

¹ Griglio E. *Parliamentary Oversight of the Executive. Tools and Procedures in Europe*. London: Hart Publishing, 2020, p. 17.

Atšķirībā no politiskās kontroles, kura balstās uz kontroli realizējošās grupas politiskās pārliecības (vai vismaz uz panākta politiskā konsensusa) un var būt realizējama faktiski, tikai ievērojot procesuālus ierobežojumus (termiņi, lēmuma forma, kvoruma prasības u. c.), tiesiskuma kontrole ir pakļauta vairākiem saturiskiem un procesuāliem ierobežojumiem, kas būtiski ierobežo kontroles līdzekļa piemērotāja rīcības brīvību. Piemēram, Saeimas lēmumam par pašvaldības domes atļaušanu, kas ir pieņemts saskaņā ar likuma “Par pašvaldībām”² 91. pantu, jābūt pamatotam ar noteiktiem juridiskiem kritērijiem un apsvērumiem, kā arī šāds Saeimas lēmums var būt pakļauts turpmākai tiesiskuma kontrolei Satversmes tiesā. Līdzīgi arī ja Saeima pieņem lēmumu par Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas padomes locekļa atcelšanu no amata, pamatojoties uz konstatēto neatbilstību likuma “Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem”³ 38. pantā izvirzītām prasībām. Arī šajā gadījumā Saeimai ir jāpamato savs viedoklis ar juridiskiem apsvērumiem, un šāds lēmums ir uzskatāms par administratīvo aktu, kuru var pārsūdzēt administratīvajā tiesā.⁴

Šajā rakstā autors ar Latvijas Bankas piemēru sniegs vispārīgu apskatu par Saeimas parlamentārās kontrolēs daudzējādību un par to, kā parlamentārā kontrole var izpausties praksē – gan politiskās kontroles, gan tiesiskuma kontroles formā.

Raksta tapšanas laikā jau ticis pieņemts Latvijas Bankas likums⁵, kas stāsies spēkā 2023. gada 1. janvārī un aizvietos likumu “Par Latvijas Banku”⁶. Līdz ar to autors aplūkos ne tikai esošās Saeimas parlamentārās kontroles pilnvaras attiecībā pret Latvijas Banku, bet arī to regulējumu, kas tiks piemērots, sākot ar 2023. gadu.

1. Parlamentārās kontroles teorētiskais raksturojums

Parlamentārā kontrole ir viena no parlamenta būtiskākajām un senākajām funkcijām. Lai arī sākotnēji parlaments pārstāvēja tikai dižciltīgas kārtas intereses valsts varas orgānu sistēmā, attīstoties parlamentārisma idejai, parlaments kļuvis par tiesiskuma un demokrātijas neatņemamu sastāvdaļu. Kopā ar parlamentārisma attīstību attīstījies arī parlamentārās kontroles koncepts. Parlamenta pilnvaras realizēt pārraudzību pār izpildvaras darbību kļuvusi par parlamentārās demokrātijas esenci. Ne velti 1858. gadā britu valstsvīrs Henrijs Džordžs Grejs rakstīja, ka viens no parlamentārisma pamatelementiem ir valdības atbildība parlamenta priekšā caur uzticības institūtu.⁷ Neuzticības votums, uz kā arī balstās parlamenta suverenitāte parlamentārajā demokrātijā, ir spilgtākais parlamentārās kontroles līdzeklis. Šobrīd konstitucionālās tiesībās parlamentārā kontrole ir uzskatāma par dabisku parlamenta prerogatīvu un pašsaprotamu līdzsvaru un atsvaru sistēmas elementu.

² Par pašvaldībām: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 24.05.1994., Nr. 61.

³ Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 07.11.2000., 394/395.

⁴ Briede J., Danovskis E. Politiska lēmuma nozīme administratīvajās tiesībās. Jurista Vārds, 11.08.2015., Nr. 31 (883), 13. lpp.

⁵ Latvijas Bankas likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 06.10.2021., Nr. 193.

⁶ Par Latvijas Banku: LV likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 04.06.1992, Nr. 22/23.

⁷ Parlamentārā izmeklēšana Latvijā. 1. Parlaments. Parlamentārā kontrole. Prof. Ringolda Baloža zinātniskā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016, 63. lpp.

Parlamentārā kontrole nodrošina ne tikai līdzsvaru un atsvāru sistēmas funkcionalitāti, bet arī tautas kontroli pār valsts varas orgānu darbību caur tautas reprezentatīvo orgānu.⁸ Līdz ar to parlamentārās kontroles nozīme demokrātiski tiesiskā valstī nevar būt pārvērtēta.

Mūsdienās parlamentārā kontrole var būt definēta kā tiesisko pasākumu kopums, ko savas kompetences ietvaros, *ex officio* vai izmantojot rīcības brīvību, tieši vai netieši īsteno parlaments attiecībā uz izpildvaras institūcijām, lai ietekmētu to darbību sev vēlamā virzienā.⁹ Citi autori piedāvā šādu definīciju – darbību kopums, ko parlaments realizē, lai īstenotu kontroli pār citu politisko iestāžu darbību, nodrošinot likumā paredzēto pilnvaru sadalījumu un veicot visas nepieciešamas darbības, lai stiprinātu sabiedrības interešu ievērošanu.¹⁰

Attiecīgi Saeimas pārraudzības funkcijas ir vērstas gan uz politiskās gribas reprezentāciju valsts varas orgānu sistēmā, gan uz tiesiskuma nodrošināšanu, kā arī uz tautas gribas manifestāciju valsts varas orgānu sistēmā. Tiesiskuma nodrošināšana ir visu valsts varas orgānu pamatuzdevums līdzsvaru un atsvāru sistēmas ietvarā. Līdz ar to Saeimai, ievērojot Satversmē un citos normatīvajos aktos noteiktās funkcijas, izmantojot savas pilnvaras, jānodrošina citu valsts orgānu darbības tiesiskums.

Tomēr jāņem vērā, ka, neraugoties uz Latvijā īstenoto parlamentārās demokrātijas modeli, Saeimai jāievēro noteikti ierobežojumi. Īstenojot politisko kontroli, Saeimai ir visai plaša rīcības brīvība, taču tiesiskuma kontroles īstenošanas gadījumā Saeima ir pakļauta vairākiem saturiskiem ierobežojumiem. Papildus minētajam autors vēlas norādīt uz to, ka Saeimas pilnvaras varētu būt ierobežotas arī ārējo apstākļu dēļ. Dalība Eiropas Savienībā uzliek Latvijas valstij vairākus pienākumus, tostarp tiesiskuma nodrošināšanas jomā.

Šajā rakstā autors vēlas nodemonstrēt, ka dalība Eiropas Savienībā var būtiski ierobežot Saeimas pilnvaras parlamentārās kontroles realizēšanas jomā.

2. Banku sektora pārraudzības vispārīgs raksturojums

Centrālā banka klasiski ir apolitisks valsts varas orgāns, kam ir izteikta tehnokrātiska darbības metodoloģija.¹¹ Centrālās bankas primārais darbības mērķis ir monetārās un finansiālās stabilitātes nodrošināšana, maksājumu sistēmas nodrošināšana, valsts zelta rezervju pārvaldīšana, finanšu sektora attīstības administrēšana u. c. Lai realizētu šādas funkcijas, Latvijas Bankai jābūt nodalītai no vispārējās valsts pārvaldes sistēmas. Kontinentālās Eiropas tiesību saimē vispārēji atzīts, ka, ņemot vērā centrālās bankas funkcijas, ir pamatoti to izņemt no valdības padotības sistēmas, lai nodrošinātu ilgstošas finanšu politikas stabilitāti. Attiecīgi Ministru kabinets nerealizē pārraudzību pār Latvijas Bankas darbību padotības sistēmas ietvarā, taču tiesiskajā valstī nav pieņemama situācija, kurā kāds valsts orgāns atrodas ārpus citas

⁸ Gramm C., Pieper S. U. Grundgesetz: Bürgerkommentar. 3. Aulfrage. Baden-Baden, 2015, S. 286–287.

⁹ Parlamentārā izmeklēšana Latvijas Republikā. 1. Parlaments. Parlamentārā kontrole. Prof. Ringolda Baloža zinātniskā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016, 59. lpp.

¹⁰ Griglio E. Parliamentary Oversight of the Executive. Tools and Procedures in Europe. London: Hart Publishing, 2020, p. 8.

¹¹ Fromage D., Ibrido R. Democratic Accountability and Parliamentary Oversight over the ECB. The Banking Union Experience. Luiss School of Government, Working Paper Series, p. 7.

valsts varas orgāna kontroles. Pretējs pieņēmums būtu pretrunā ar tiesiskas valsts virsprincipu un no tā izrietošā varas dalīšanas principa. Līdz ar to saskaņā ar vispārējo pieņemto praksi tieši Saeima kā Latvijas valsts parlaments realizē pārraudzību pār Latvijas Bankas darbību.¹²

Tomēr, pirms apskatīt Saeimas parlamentārās kontroles pilnvaras attiecībā pret Latvijas Bankas darbību, jānorāda, ka Latvijas Banka saskaņā ar likuma "Par Latvijas Banku" (turpmāk – Likums) 2. panta otro daļu ir Eiropas Centrālo banku sistēmas dalībniece, uz kuru attiecas arī Līguma par Eiropas Savienības darbību¹³ 4. protokolā (turpmāk – Protokols) paredzētās neatkarīguma garantijas. Šāds mehānisms ierobežo Eiropas Savienības dalībvalstu parlamentu kontroles funkciju realizēšanu attiecībā pret valsts centrālajām bankām. Līdz ar to jau tagad var konstatēt Saeimas parlamentārās kontroles prerogativo ierobežošanu, kas liecina par Saeimas atbildību Eiropas Savienības priekšā par tiesiski realizēto parlamentāro kontroli pār Latvijas Bankas darbību.

3. Parlamentārā kontrole pār Latvijas Bankas darbību

Vērtējot Saeimas parlamentārās kontroles pilnvaras attiecībā pret Latvijas Banku, jāņem vērā ne tikai varas dalīšanas sistēma Latvijas nacionālā tiesiskajā tvērumā, bet arī varas dalīšanas un kompetenču sadalījuma sistēma Eiropas Savienībā.

Likuma 43. panta pirmā daļa paredz vispārīgu formulējumu, ka Latvijas Bankas uzraudzību veic Saeima. Šī norma vispārīgi nostiprina Saeimas parlamentārās kontroles pilnvaras pār Latvijas Bankas darbību. Konkrētus parlamentārās kontroles līdzekļus paredz Likums un Saeimas kārtības rullis, tādi ir: padomes iecelšana, padomes locekļu atbrīvošana un jautājumu uzdošana.

Jautājumu uzdošanas tiesības ir paredzētas Saeimas kārtības rullī¹⁴ 119. panta pirmajā daļā, kura paredz, ka ne mazāk kā pieci deputāti var rakstveida iesniegt jautājumu Ministru prezidentam, Ministru prezidenta biedram, ministram un Latvijas Bankas prezidentam par šo amatpersonu kompetencē esošajām lietām. Attiecīgi Saeimas deputātiem ir tiesības savas uzraudzības ietvarā prasīt atbildi sniegšanu par Latvijas Bankas darbību, kas neapšaubāmi veicina sabiedrības informētību par Latvijas Bankas darbību un nodrošina caurspīdīgumu. Tomēr, raugoties uz Saeimas jautājumu uzdošanas praksi, jānorāda, ka Saeima izmanto šādas pilnvaras ne visai aktīvi.

Padomes locekļu iecelšanas pilnvaras nozīmē Latvijas Bankas augstākās pārvaldīšanas orgāna locekļu iecelšanu amatā. Šīs prerogatīvas ir nostiprinātas Likuma 22. pantā. Tā pirmajā un otrajā daļā ir noteikts, ka Saeima ievēl Latvijas Bankas prezidentu (kas ir Latvijas Bankas padomes galva) pēc ne mazāk kā desmit deputātu ierosinājuma, kā arī Latvijas Bankas prezidenta vietnieku un citus četrus Latvijas Bankas padomes (turpmāk – Padome) locekļus Saeimas apstiprina pēc Latvijas Bankas prezidenta ierosinājuma.

¹² Levits E. Valsts pārvaldes iekārtas likuma koncepcija. Latvijas Vēstnesis, 26.06.2002., Nr. 95. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/63685> [aplūkots 28.03.2022.].

¹³ Līgums par Eiropas Savienības darbību. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 09.05.2008., C 115/47.

¹⁴ Saeimas kārtības rullis: LV likums. Valdības Vēstnesis, 10.04.1929., Nr. 79.

Var secināt, ka Saeimas lēmums, ar kuru tiek apstiprināti Padomes locekļi, ir tīri politisks pēc sava rakstura, jo Likuma 22. panta pirmā un otrā daļa neparedz, ka Padomes locekļu kandidātiem ir izvirzītas īpašas prasības, kā arī Saeimai nav pienākuma pamatot savu lēmumu par konkrētu Padomes locekļu iecelšanu amatā.

Padomes locekļu atbrīvošana no amata ir loģiska Saeimas prerogātīva, ņemot vērā, ka tieši Saeima arī ieceļ Padomes locekļus amatā. Likuma 22. panta trešā daļa paredz, ka Padomes locekļu pilnvaru termiņš ir pieci gadi. Likuma 22. panta ceturtda daļa paredz divus gadījumus, kad Saeima var atbrīvot Padomes locekļus no amata pirms pilnvaru termiņa beigām, proti, ja ir saņemts iesniegums par atkāpšanos no amata (22. panta ceturtda daļas 1. punkts) un ja minētā persona vairs neatbilst Protokola 14.2. pantā izvirzītajām prasībām vai ir izdarījis smagu pārkāpumu Protokola 14.2. panta izpratnē (22. panta ceturtda daļas 2. punkts).

Loģisks ir Likuma 22. panta ceturtda daļas 1. punktā norādītais atbrīvošanas pamats, kad pats Latvijas Bankas padomes loceklis vēlas atstāt amatu. Savukārt Likuma 22. panta ceturtda daļas 2. punkta formulējums paredz vienu izņēmumu no 22. panta trešās daļas, kad Padomes locekli var atbrīvot no amata pirms pilnvaru termiņa beigām bez paša Padomes locekļa piekrišanas. Likuma 22. panta ceturtda daļas 2. punkts ir harmonizēts ar Protokola 14.2. panta otrā punkta pirmo teikumu, kas paredz, ka tikai tad, ja (centrālās bankas) vadītājs vairs neatbilst nosacījumiem, kas vajadzīgi pienākumu veikšanai, vai ir izdarījis smagu pārkāpumu, viņu var atbrīvot no amata. Atsaucē uz Protokola 14.2. pantu liecina, ka Saeimai, vērtējot, vai ir pamats atbrīvot Padomes locekli no amata, ir jāpiemēro Eiropas Savienības tiesību normas, vēl jo vairāk, Protokola 14.2. pantā lietotie jēdzieni ir Eiropas Savienības autonomie jēdzieni.¹⁵ Tas savukārt norāda uz to, ka Saeima kā tiesību piemērotāja ir atbildīga par korektu Eiropas Savienības tiesību normu interpretāciju. Šo apstākli pastiprina arī tas, ka Likuma 22. panta sestā daļa noteic, ka Latvijas Bankas prezidents Saeimas lēmumu par atbrīvošanu no amata var pārsūdzēt Protokola 14.2. pantā noteiktajā kārtībā (jeb Eiropas Savienības tiesā), pārējie Padomes locekļi Saeimas lēmumu par atbrīvošanu no amata var pārsūdzēt tiesā Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā. Visbeidzot, Likuma 22. panta piektā daļa noteic, ka Likuma 22. panta ceturtda daļas 2. punktā minētajā gadījumā Saeima var lemt par Latvijas Bankas prezidenta, viņa vietnieka un Padomes locekļa atbrīvošanu no amata pēc tam, kad ir stājies spēkā notiesājošs tiesas spriedums. Šāds priekšnoteikums papildus ierobežo Saeimas rīcības brīvību, paredzot, ka vienīgi notiesājoša sprieduma gadījumā Saeima ir tiesīga atbrīvot Padomes locekli no amata, ja nav saņemts iesniegums par atbrīvošanu no amata. Tādējādi Saeima ir arī atkarīga no tiesu varas institūcijas darbības, realizējot parlamentāro kontroli pār Latvijas Bankas darbību.

Rezumējot iepriekšminēto, Saeimas lēmums par Padomes locekļa atbrīvošanu no amata var būt pakļauts tiesiskuma kontrolei. Saeimas lēmumam jāsaturs juridiskais pamatojums, ka no amata atbrīvotais Padomes loceklis ir izdarījis smagu pārkāpumu un/vai neatbilst nosacījumiem amata pienākumu pildīšanai Protokola 14.2. panta izpratnē. Padomes locekļa atbrīvošanas gadījumā Saeima faktiski realizē tiesiskuma kontroli pār Latvijas Bankas darbību, kam jābūt juridiski pamatotam un papildus tam jābūt pamatotam no Eiropas Savienības tiesību skatupunkta. Šajā

¹⁵ EST ģenerāladvokātes 19.12.2018. viedoklis lietā C-202/18, Ilmārs Rimševičs pret Latvijas Republiku, 77. punkts.

gadījumā Saeimas rīcības brīvība ir ierobežota un politiskam lēmumam nav nozīmes, jo Saeimas deputātiem, kas balsos par lēmumu par Latvijas Bankas padomes locekļa atbrīvošanu, jāizvērtē lēmuma juridiskais pamatojums.

Papildus nepieciešams norādīt, ka apskatāmā situācija labi demonstrē, kā Saeimas parlamentārās kontroles pilnvaras ierobežo dalība Eiropas Savienībā. Saeimas pārraudzības pilnvaras ne tikai ir ierobežotas, bet arī Saeimas lēmums par Latvijas Bankas padomes locekļa atbrīvošanu var būt pakļauts tiesiskuma kontrolei Eiropas Savienības līmenī. Papildus tam, ja Padomes loceklis, kas nav Latvijas Bankas prezidents, ticis atbrīvots no amata, attiecīgs Saeimas lēmums var tikt pārsūdzēts Latvijas tiesā Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā, un arī šajā gadījumā Saeimas lēmums primāri tiks izskatīts kontekstā ar Eiropas Savienības tiesību normu piemērošanas pareizību.

Apskatāmā procedūra liecina par to, cik daudzējādi parlamentārā kontrole var izpausties praksē, proti, ievēlot Latvijas Bankas prezidentu un turpmāk apstiprinot citus Padomes locekļus, Saeima realizē politisko kontroli. Savukārt Saeimas lēmums par Padomes locekļa atbrīvošanu no amata pieņemams, pamatojoties uz juridiskiem kritērijiem, un ar to tiek realizēta Saeimas tiesiskuma kontrole pār Latvijas Bankas darbību. Kopā ar minēto Saeimas lēmums par Padomes locekļa atbrīvošanu no amata var būt pakļauts tiesiskuma kontrolei, kas būtiski ierobežo Saeimas pilnvaras, realizējot parlamentāro kontroli pār Latvijas Bankas darbību.

4. Saeimas parlamentārā kontrole pār Latvijas Banku jaunajā Latvijas Bankas likumā

2023. gada 1. janvārī stāties spēkā Latvijas Bankas likums, ar kuru aizstās Likumu. Attiecībā uz Saeimas uzraudzības pilnvarām par Latvijas Bankas darbību nav veikti būtiski grozījumi. Joprojām Saeima ir tiesīga uzdot jautājumus Latvijas Bankas prezidentam, Saeima ievēl Latvijas Bankas prezidentu un apstiprina citus Latvijas Bankas padomes locekļus.

Positīvi vērtējama Latvijas Bankas likuma 12. panta trešās un ceturtais daļas redakcija, kura nosaka Latvijas Bankas prezidentam un pārējiem Padomes locekļiem izvirzāmās prasības. Lai Latvijas Bankas augstākais pārvaldes orgāns varētu funkcionēt atbilstoši sabiedrības interesēm, ir nodrošinātas kvalifikācijas un objektivitātes prasības personām, kurām uzticēta valstij un sabiedrībai nozīmīgu funkciju izpilde. Latvijas Bankas likuma 12. panta trešajā un ceturtajā daļā izvirzāmās prasības nodrošina tāda Padomes locekļa kandidāta virzīšanu, kura spējas atbilst ieņemamajam amatam. Tas savukārt sniedz Saeimas deputātiem noteiktās vadlīnijas visatbilstošākā kandidāta izraudzīšanai. Papildus tam autors vēlas norādīt, ka noteikto prasību esamība ierobežo Saeimas rīcības brīvību, ievēlot Latvijas Bankas prezidentu un apstiprinot citus Padomes locekļus. Tajā pašā laikā Latvijas Bankas likuma anotācijā ir norādīts, ka Protokola 14.2. pantā noteiktie atļaušanas pamati ir autonomi Eiropas Savienības tiesību jēdzieni, to saturu nevar noteikt ar nacionālo likumu, un tas nozīmē, ka centrālās bankas padomes locekļu pirmstermiņa atbrīvošanas nosacījumu ietvarā nevar automātiski ielasīt likuma 12. panta trešajā vai ceturtajā daļā minētos amata atbilstības kritērijus, jo atbrīvošanas no amata nosacījumi nav nacionāli

nosakāmi vai interpretējami caur nacionālā likuma normām.¹⁶ Tātad situācija, kurā Padomes loceklis vairs neatbilst Latvijas Bankas likuma 12. panta trešajā un ceturtajā daļā izvirzītajām prasībām, automātiski nenoved pie ievēlētā Padomes locekļa atbrīvošanas no amata. Tomēr Saeimai, arī realizējot parlamentāro kontroli pār Latvijas Banku un ievēlot vai apstiprinot Latvijas Bankas padomes locekli, jāpakļaujas Latvijas Bankas 12. panta trešajai un ceturtajai daļai, jo tieši šajā stadijā Saeimai ir iespēja veikt savu tiesiskuma kontroli pār izvirzītajām kandidatūrām uz Padomes locekļa amatiem un nodrošināt efektīvu Latvijas Bankas darbību.

Attiecībā uz Padomes locekļa atbrīvošanu no amata Latvijas Bankas likums neparedz jaunu procedūru salīdzinājumā ar esošo Likumu. Pozitīvi vērtējams lēmums neiekļaut jaunajā likumā analogisku Likuma 22. panta piektās daļas normu. Notiesājošā sprieduma esamība kā priekšnosacījums Padomes locekļa atbrīvošanai no amata neatspoguļo tiesību institūta būtību. Pirmkārt, šobrīd nav skaidrības, vai notiesājošs spriedums ir nepieciešams, lai Saeima būtu tiesīga atbrīvojot Latvijas Bankas padomes locekli no amata, pamatojoties uz smaga pārkāpuma izdarīšanu, vai arī gadījumā, kad Saeimas atbrīvo Latvijas Bankas padomes locekli, pamatojoties uz neatbilstību nosacījumiem, kas vajadzīgi pienākumu veikšanai. Otrkārt, pat ja pieņemtu, ka prasība pēc notiesājošā sprieduma attiecināma tikai uz tiem gadījumiem, kad Latvijas Bankas padomes locekļa atbrīvošana no amata notiek, atsaucoties uz smaga nodarījuma izdarīšanu, formulējums “smags nodarījums” liecina par to, ka nodarījums var arī nebūt saistīts ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Līdz ar to saskaņā ar jauno likumu Saeima ir tiesīga atbrīvojot Padomes locekli pirms amata, neatsaucoties uz notiesājošo spriedumu.

Visbeidzot, Latvijas Bankas likuma 83. pantā ir konkretizēts Latvijas Bankas atskaitīšanās pienākums Saeimas priekšā, proti, minētās normas 1. un 2. punkts noteic, ka Latvijas Banka iesniedz Saeimai Latvijas Bankas gada pārskatu, ne retāk kā divas reizes gadā sniedz Saeimas atbildīgajai komisijai informāciju par Latvijas Bankas darbību. Citētās normas 3. punkts faktiski atkārto Saeimas kārtības ruļļa 119. panta pirmo daļu un paredz, ka Latvijas Bankas prezidentam ir pienākums sniegt atbildes uz Saeimas uzdotiem jautājumiem. Respektīvi, ar jaunā likuma spēkā stāšanos Latvijas Bankas atskaitīšanās pienākums aprobežojas ne tikai ar atbilžu sniegšanu Saeimas deputātiem, bet arī ar gada pārskata iesniegšanu Saeimai un ar informācijas sniegšanu par Latvijas Bankas darbību. Tas nodrošinās ne tikai Saeimas pārraudzības funkciju realizēšanu, bet arī Latvijas Bankas darbības caurspīdīgumu sabiedrības priekšā.¹⁷

Kopsavilkums

1. Esošie Saeimas parlamentārās kontroles līdzekļi pār Latvijas Bankas darbību demonstrē parlamentārās kontroles daudzējādību. Gan likumā ietvertie ierobežojumi, gan Eiropas Savienības normatīvās prasības juridiski ierobežo Saeimas

¹⁶ Likumprojekta “Latvijas Bankas likums” anotācijas 25. punkts. Pieejams: http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/34FD4B00F44D104FC225869C0041D0C7?OpenDocument#_ftn44. [aplūkots 28.03.2022.].

¹⁷ Likumprojekta “Latvijas Bankas likums” anotācijas 102. punkts. Pieejams: http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/34FD4B00F44D104FC225869C0041D0C7?OpenDocument#_ftn44. [aplūkots 28.03.2022.].

rīcības brīvību parlamentārās kontroles realizēšanā pār Latvijas Bankas darbību. To var izskaidrot primāri ar Latvijas Bankas statusu, proti, Latvijas Banka primāri ir apolītiska institūcija, kurai savā darbībā jābaida zināma politiskā neatkarība.

2. Šobrīd likums "Par Latvijas Banku" satur šādus parlamentārās kontroles līdzekļus pār Latvijas Bankas darbību: jautājumu uzdošana, Latvijas Bankas prezidenta ievēlēšana un citu Latvijas Bankas padomes locekļu apstiprināšana. Tomēr jānorāda, ka Saeimas pārraudzības pilnvaras pār Latvijas Bankas darbību ir ierobežotas, ņemot vērā Latvijas valsts dalību Eiropas Savienībā. Līgums par Eiropas Savienības darbību uzliek par pienākumu respektēt centrālās bankas vadītāja politisko neatkarību, kas savukārt ierobežo Saeimas politiskās kontroles iespējas pār Latvijas Bankas darbību.
3. Ievēlot vai apstiprinot Latvijas Bankas padomes locekļus, Saeima bauda plašu rīcību brīvību, kuras ietvarā realizē politisko kontroli, kura balstās uz Saeimas deputātu politiskās pārliecības. Savukārt, pieņemot lēmumu par Latvijas Bankas padomes locekļa atbrīvošanu no amata, Saeimai ir jāpamato savs lēmums ar juridiskiem apsvērumiem. Papildus minētajam likuma "Par Latvijas Banku" 22. panta ceturtnā un piektā daļa paredz, ka Saeima var pieņemt lēmumu par Latvijas Bankas padomes locekļa pirmstermiņa atbrīvošanu no amata tikai tad, ja ir pieņemts notiesājošs spriedums, kā arī Saeimai ir jāpiemēro Eiropas Savienības tiesību normas, precīzāk – Eiropas Savienības autonomi jēdzieni. Tas demonstrē to, cik daudzējādi Saeimas parlamentārā kontrole var izpausties politiskās kontroles formā, kā arī tiesiskuma kontroles formā.
4. Eiropas Savienības regulējums un no tā izrietošie ierobežojumi faktiski ierobežo parlamentārās kontroles realizēšanas robežas. Saeimas pārraudzības funkcijas ir ierobežotas ne tikai ar pienākumu piemērot Eiropas Savienības tiesību normas, bet arī ar iespēju, ka Saeimas lēmums par Latvijas Bankas padomes locekļa atbrīvošanu no amata var būt pakļauts tiesiskuma kontrolei tiesā (Eiropas Savienības Tiesā vai Latvijas nacionālajā tiesā Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā).
5. Jaunais Latvijas Bankas likums ne tikai uzlabo esošo parlamentārās kontroles regulējumu, bet arī paredz jaunus ierobežojumus Saeimas realizējamai parlamentārai kontrolei pār Latvijas Bankas darbību. Kopā ar atskaitīšanās pienākumu Saeimas priekšā Saeimai jāizraugās tāds Latvijas Bankas padomes locekļa kandidāts, kas atbilst Latvijas Bankas likuma 12. panta trešajā un ceturtnajā daļā paredzētajām prasībām. Neapšaubāmi šāds regulējums veicinās Latvijas Bankas darbības efektivitāti, taču tas arī ierobežo Saeima rīcības brīvību, kura ir politiski atbildīga par korektu Latvijas Bankas padomes kandidātu ievēlēšanu un apstiprināšanu.